

Ümit Kurt: Ermeniler ve homojen Türk ulus devleti projesi

Posted on 14/12/2013

Yalçın Ergündoğan geçtiğimiz günlerde İletişim Yayınları tarafından yayınlanan Kanunların Ruhu - Emval-i Metruke Kanunlarında Soykırımın İzini Sürmek kitabının yazarlarından Clark Üniversitesi Tarih Bölümü, Holokost ve Soykırım Çalışmaları programında doktora çalışmalarını yürüten Ümit Kurt ile konuştu.

Yalçın Ergündoğan: İlgili kamuoyu sizi yine İletişim Yayınları'ndan çıkan Türk Yurdu'nda Milliyetçiliğin Esasları kitabınızla tanıyor. Resmî tarihin kalıplarının dışına çıkmaya çalışan genç bir tarihçisiniz. Bize biraz kendinizi tanıtır mısınız?

Ümit Kurt: Şu anda Taner Hoca'yla doktora çalışmalarımı sürdürmekteyim. 1915-1922 arası dönemde Antep Ermenilerinin mallarının tehcir ve soykırım esnasında nasıl el değiştirdiği ve burada zenginliğin kaynağı üzerine bir doktora çalışması yapmaktayım. Araştırmamda bolca Ermenice kaynak kullanacağım. Bu anlamda literatüre Ermenice kaynakların kazandırılması açısından önemli bir katkı sağlayacağımı ümit ediyorum. Ermenice ve Osmanlıca biliyorum. Taner Hoca ile 2010 yılından beri uyumlu ve verimli bir şekilde çalışıyoruz. Böyle alanında bir numara olan bir tarihçi ve vicdan sahibi insanla çalışmaktan mutlu ve gururluyum. Desteği ve bana açtığı yol gerçekten çok değerli.

Yıllardır Ermeni sorunu üzerine çalışan Taner Akçam, kitabınızla ilgili yaptığım söyleşide edindiği yeni bilgiler için "Benim için de şok edici şeyler" ifadesini kullandı. Eriştikleriniz arasında sizi de sarsan belge ve bilgiler oldu mu?

Karşılaştığımız bazı belge ve bilgilerin ilke olarak hukuk normları üzerine oturması beklenen

bir devletin nasıl ayan beyan “yavuz hırsız” olabileceğine dair bize sunduğu noktalar “Vay be!” dedirtecek cinstendi. Lozan’da Emval-i Metrukeler konusunda Türkiye’nin bir taraftan özellikle ‘Mallar, Haklar ve Çıkarlar’ ile ilgili yapılan düzenlemeler ve ‘Uyrukluk’ konusunda üzerinde anlaşılan hükümler nedeniyle malların sahiplerine iade edileceği ilkesini kabul etmek zorunda kalması; ama öbür taraftan Türkiye dışında kalmış Ermenilerin gelmeleri ve mallarını almalarına elindeki tüm imkânları kullanarak engel olmaya çalışması daha önce Lozan Antlaşması’nın uzmanı olduklarını iddia eden araştırmacılar ve tarihçiler tarafından bile gün yüzüne çıkarılmamış son derece önemli noktalar.

Lozan’ın Cumhuriyet’in kurucu elitleri tarafından neden bu kadar kutsandığı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin resmî temellerini atan bir anlaşma olarak ulusal bellekte merkezî bir yer teşkil etmesi, Ermenilere ait Emval-i Metrukelerin geri verilmemesi adına iç hukuka dönük bütün yasal enstrümanların seferber edilerek gösterilen insanüstü çaba ve soykırımdan kurtulan Ermenilerin toplu halde memleketlerine dönmelerinin engellenmesi bağlamında düşünüldüğünde anlam kazanıyor. Bu çerçevede, Lozan görüşmeleri esnasında İsmet İnönü başkanlığındaki Türk heyetinin bahsi geçen konularda takındığı tavır, içine düştükleri zor durum ve verdikleri taahütleri yerine getirmemek adına gösterdikleri yaklaşım önemli.

Aklımda yer eden bir belge, 1918 Şubat’ında bakanlıklar arası bir komisyon tarafından hazırlanan bir rapor. Emval-ı Metruke kanun ve kararnameleri hiçbir surette Ermenilerin malları üzerindeki haklarını esasta reddetmemekte. Bu nedenle bu kanun ve kararnameler, Ermenilerin malları üzerindeki tüm hakları kaybettikleri ve bu malları geri alamayacakları tezinin gerekçesi olarak kullanılamaz. Hatta bizim kitapta iddiamız o ki, mevcut kanun ve kararnameler, Ermenilerin hâlâ malların asıl sahipleri oldukları ve kendilerine geri verilmesinin zorunlu olduğu tezi için temel dayanak olarak da kullanılabilir. Çünkü tüm bu kanunların ana örgüsü, Ermenilerin bu malların ilk sahipleri oldukları ve karşılıklarının kendilerine verileceği ilkesi ekseninde kurgulanmıştır. Bu noktadan hareketle 1918 tarihli rapor da İttihat ve Terakki hükümetinin bu durumun farkında olduğuna işaret ediyor. Raporda, “Ermeni emvâl-i metrukesine bir vaz’iyet-i kanuniye tayin olunmuş ise de hazine-i

evkâf ve maliyeye müdevvere [devredilmiş] emvâlin bedellerinin ber-mucib-i kanun [kanun gereğince] sahiplerine i'tâsı muktezî [verilmesi gerekli] iken şimdiye kadar bunların verilememesi" denerek, bu tarihe kadar Ermenilerin mallarının karşılıklarının verilmemiş olduğu açık olarak kabul edilir.

Ve "Kanun-ı mezkûr ahkâmına tevfikân [sözü geçen kanuna uygun olarak] emvâli tasfiyeye tâbi tutulanların hukuk-ı tasarrufiyelerinin izalesi dahi ber-mucib-i kanun [kanun gereği] bedellerinin tesviyesiyle meşrut [ödenmesi şartıyla] bulunduğundan ve emvâl-i mezkûreye vâz'-ı yedd olunurken [el konarken] sahiplerinin bunlara taalluk eden haklarını ve bu hakkın istifası yolundaki müracaatı nazar-ı dikkate almamak muvâfık olamayacağından kanunun irâe eylediği [gösterdiği] safahât-ı muamelâtın [muamele safhalarının] bir an evvel ifa ve ikmâli elzem bulunmakta" olduğunun altı çizilir. Raporun dili son derece sarîh ve net. Ermenilerin mallarının karşılıkları 1918 Şubat ayı itibarıyla henüz daha kendilerine verilmemiş. Rapor, kanunun gereğinin bir an evvel yerine getirilmesini ve mal sahiplerinin var olan haklarının dikkate alınarak, malların karşılıklarının kendilerine verilmesini istiyor. Ve bu durumun böyle olduğunu kabul eden de İttihat ve Terakki hükümetinin bizatihi kendisi.

Gaziantep'te Ermenilerin tehcir ve soykırım esnasında mallarının nasıl el değiştirdiği üzerine doktora çalışması yapıyorsunuz. Bu çalışmalarınız sırasında bu kitaba girmeyen ya da daha sonraki yayınlar için beklediğiniz ilginç bilgiler var mı?

Esasında çıkış noktam soykırım gibi sosyal, politik, ekonomik ve kültürel boyutları olan kitlesel katliamların ve etnik temizlik olaylarının toplumsal destek, meşruiyet ve rıza mekanizmaları olmadan gerçekleşmeyeceği fikri idi. Antep özelinde de bunun bu şekilde vuku bulunduğu argümanı üzerinde hareket ettim. Şu ana kadar eriştiğim belgeler ışığında ilk elde şunu söyleyebilirim: Antep Ermenilerinin tehciri ve katliamı Antep'teki yerel elitlerin ciddi desteği sayesinde gerçekleşti. Bu yerel elitler İttihatçıların merkezden aldığı kararları uygulama işini Ermenilerin taşınır ve taşınmaz mallarının kendilerine verileceği vaadi ve

motivasyonu ile titizlikle yerine getirdi. İşin ilginç tarafı, Antep'te kimlikleri, adları sanları belli olan dönemin bu yerel elitleri 1950'li, 1960'lı yıllarda Türkiye'deki taşra burjuvazisinin de temelini oluşturmuştur. Bugün Antep'te Ermenilere ait birçok mal, mülk, ev, arsa gibi taşınmaz malın üzerinde bu elitler oturmakta. Ermenilere ait evlerin bir kısmı kafe olarak işletilmekte, bir Ortodoks kilisesi cami olarak kullanılmakta ve birçok han, bağ, bahçe, tarla bu yerel elitlerin zengiliğinin kaynağını oluşturmaktadır.

Somut bir örnek vereyim; araştırmam sırasında elde ettiğim bulgulardan biri bu. Temmuz 1915 sonuna doğru Antep Ermenilerinin Der-Zor'a sürgünü gerçekleştirilir, 15 bine yakın Ermeni, Antep'teki İttihatçı dernek üyelerinin ve şehrin muteber yerel elitlerinin doğrudan katkısıyla Der-Zor'a tehcir ettirilir. Sürgünü gerçekleştiren bu gruplar sürgün edilen Ermenilerin mallarına el koymak amacındadır. İş garantisi almak için bir yürütme komitesi oluştururlar. Bu komiteyi temsilen şehrin ileri gelenlerinden Dabbağ Kimâzâde, Nuribeyoğlu Kadir ve Hacıhalilzâde Zeki Der-Zor'a gider ve mallarına konmak istedikleri Antep Ermenilerinin içinde buldukları koşulların gerçekten onların Antep'e geri dönmesini ve hayatta kalmalarını imkânsız kılacağını kendi gözleriyle görüp emin olmak isterler.

Anlaşıldığı kadarıyla Türkiye'de devlet resmen 'hırsızlık' yapmış. Bu kadar yıl bu yüz kızartıcı suçu nasıl gizleyebilmiş devlet? Bu kadar büyük yalanlar üzerine kurulmuş bir tarihi bu toplum daha uzun yıllar sırtında taşıyabilir mi?

Buna 'gizlemek' denir mi, bilemiyorum. Sonuç itibarıyla biz bu hırsızlığı devletin kendi çıkardığı hukukî metinlerden ortaya çıkarmaya çalıştık. Devlet açıktan 'hırsızım' diyemediği için hukukun ona sunduğu nimetlerden kılı kırk yarararak faydalanmaya çalışıyor, ancak burada önemli gerilimler ve çelişkiler yaşıyor. Zira el koyduğu, işlettiği ve gelirini kullandığı Ermenilere ait malların sahiplerinin Ermeniler olduğunu hiçbir yasal metinde inkâr etmiyor, edemiyor. Ama bu metinler onun bu cürümünü hasır altı etmek için her durum ve koşulda devreye sokuluyor. Hırsızlığı aşikâr hale getirecek ve Ermenilere mallarının ya da en azından bunların karşılıklarının verilmesinin zorunlu olduğu her yeni durumda başka bir

hukusal mekanizma geliştiriliyor ve bunun önü kapatılıyor.

Ancak devletin yaşadığı gerilim ve çelişki yine de bitmiyor. Çünkü kendi varlığımızı diğerinin yokluğu üzerine kurduğumuz için, bu varlık üzerine her konuşma bize ürküntü ve korku veriyor. Ülkemizde Ermeni sorunu üzerine konuşmanın ana zorluğu bu varlık-yokluk ikileminde yatıyor. Ermeni mallarının gasp ve yağma edilmesi yüz kızartıcı ahlakî bir suçtur ve Türkiye bu suçun işlendiğini bildiği için saldırgandır.

Şimdiye kadar anlatılanlar, tarihin ulusal devleti ve ulus kimliğini tabulaştırdığını ve her şeyin belirleyicisi haline getirdiğini gösterdi. Bu nedenle Türk ulusal tarihine ve onun resmî tarih yazımına yönelik eleştirel bir bakış açısı geliştirmemiz elzem ve artık kaçınılmaz.

Kemalizm'in oluşturduğu homojen Türk ulus devleti projesi 1930'larda toplumsal bir rıza ve meşruiyet mekanizmasına sahip olmasa da, bir biçimde bir 'toplumsal sözleşme' meydana getirmişti. Bu toplumsal sözleşme 1960'larda ve 70'lerde özellikle solun Kemalist olmayan varyantları tarafından sarsılır gibi oldu. Ancak asıl artçı şoku yaşatan 1980 döneminden sonra Kürt sorununun kendini artık iyiden iyiye dayatmasıydı. Bugün Türkiye'de Kürt meselesi ile yüzleşme açısından ciddi pozitif adımlar atıldı, atılıyor.

Aynı sürecin Ermeni meselesinin tartışılması ekseninde de yavaş yavaş başladığını görüyoruz. Bugün Kemalizm'le ve onun yukarıdan aşağıya yarattığı "hakikat rejimi" ile hesaplaşmak, 1915 olaylarını tartışmaktan ve bu olaylar sonucu belleklerden silinen, tarihsizleştirilen, yerinden yurdundan edilip köksüzleştirilen bu halka reva görülen bu eylemle yüzleşmekten geçiyor.

Kaynak: altust.org